

Λαλεδάκης Γρηγόριος

1718

ΙΔΙΟΤ. Ίερέας.

ΥΠΟΓΡ. *Διά χειρός Γρηγορίου πρωτοθύτου Λαλεδάκη* (εϊκ. 1).

ΕΙΚΟΝΑ Ήγερση Λαζάρου, 1721, Βυζαντινό Μουσείο, ἀρ. Τ. 1277, 'Αθήνα'.

1. Όρλάνδος 1956, 347, ἀρ. 19.

Λαμπάρδος Έμμανουήλ

Μέ τό όνομα αυτό είναι γνωστοί δύο Κρητικοί ζωγράφοι, μέλη μιᾶς πολυάριθμης οικογένειας ζωγράφων (βλ. *Έλληνες Ζωγράφοι* 1, 90) πού ζωγραφίζουν καί υπογράφουν μέ τόν ίδιο τρόπο. Ό ένας, ό παλαιότερος, είναι γιός του παπα-Νικολάου (μνεΐες 1587-1631) καί ό δεύτερος, άνηψιός του, είναι γιός του Πιέρου (μνεΐες 1623-1644). Η έρευνα δέν έχει προχωρήσει στή διάκριση τών έργων του κάθε ζωγράφου καί αυτό επιβάλλεται νά γίνει μετά τό 1981, όταν, μέ τή δημοσίευση άνέκδοτων ως τότε έγγραφων (βλ. Καζανάκη 1981), έγινε γνωστή ή ύπαρξη καί δεύτερου καλλιτέχνη μέ τό ίδιο όνομα. Οί δυσκολίες πού πρέπει νά ξεπεραστούν είναι αρκετές, έπειδή: πρώτον ό ζωγράφος ήταν τής μόδας στους Άθηναίους συλλέκτες τών πρώτων δεκαετιών του αΐωνα, καί κατά συνέπεια τά έργα μέ πλαστές υπογραφές είναι πολλά· δεύτερον οί εϊκόνας είναι σπανιότατα χρονολογημένες καί ή γνησιότητα τής ύπογραφής καί τής χρονολογίας –χωρίς αυτοψία– δέν είναι πάντα εύκολο νά έξακριβωθεί. Σ' αυτές τίς περιπτώσεις άναφερόμαστε μόνο στή γνώμη τών συγγραφέων. Γι' αυτό καί ή διάκριση άνάμεσα σέ γνήσια καί πλαστά έργα γίνεται συχνά μέ κάποιες επιφυλάξεις. Η κυριότερη όμως δυσκολία είναι ότι καί οί δύο καλλιτέχνες ζωγραφίζουν μέ τούς ίδιους παλαιούς καί συντηρητικούς τρόπους, μέ τήν ίδια ακριβολογία καί ασφάλεια στή χάραξη του σχεδίου, τά ίδια, σχετικά περιορισμένα, θέματα, ώστε ή ποιοτική καί τεχνοτροπική διαφορά νά μήν είναι μεγάλη καί έπομένως νά μήν άποτελεϊ από μόνη της κριτήριο. Τά κοινά αυτά χαρακτηριστικά οδηγούν στή σκέψη ότι πιθανόν οί δύο συνώνυμοι καί συγγενείς ζωγράφοι νά είχαν για κάποιο διάστημα κοινό εργαστήριο.

Στό πρόβλημα τής χρονολογικής σχέσης του έργου τών δύο καλλιτεχνών κάποια βοήθεια προσφέρουν οί χρονολογίες πού παρέχουν τά άρχαιακά στοιχεία. Ά-

πό αυτά συνάγεται μέ ασφάλεια ότι θεϊός καί άνηψιός συνυπάρχουν τουλάχιστον κατά τά χρόνια 1623-1631. Αυτό σημαίνει ότι ό θεϊός μετά τό 1631 –δηλαδή μετά σαράντα τέσσερα χρόνια δραστηριότητας (1587-1631)– δέν είναι πιθανόν νά εργάζεται ή καί νά ζει άκόμη. Έπομένως οί μετά τό 1631 χρονολογημένες εϊκόνας είναι πιθανότερο νά άνήκουν στον άνηψιό του Έμμανουήλ (2). Έξ άλλου ύπάρχουν πιθανότητες, οί παλαιότερες του 1623 εϊκόνας νά είναι έργα του Έμμανουήλ (1). Μέ τά έως τώρα άντικειμενικά αυτά δεδομένα είναι δύσκολο νά προχωρήσομε περισσότερο στή διάκριση τών έργων τών δύο ζωγράφων. Άλλά έλπίζομε ότι ό αριθμός αυτών τών εϊκόνων, άν καί μικρός, μπορεί νά άποτελέσει τή βάση για περαιτέρω έρευνες στα ίδια έργα. Μέ τά σημερινά δεδομένα είμαστε ύποχρεωμένοι νά παραθέσομε, μετά τά βιογραφικά καί τών δύο ζωγράφων, έναν ενιαίο κατάλογο έργων, μέ άλφαβητική σειρά τών θεμάτων.

Λαμπάρδος Έμμανουήλ (1)

1587-1631

(Lambardo Manoli, Manolici)

ΚΑΤΑΓ. Ρέθυμνο.

ΠΑΤΡ. Παπα-Νικόλαος.

ΙΔΙΟΤ. Depentor, pitot.

ΒΙΟΓΡ. Μέλος οικογένειας ζωγράφων από τό Ρέθυμνο(ς), πού εργάσθηκαν όμως στό Ήράκλειο, όπως προκύπτει από τά έγγραφα. Άδελφός του ζωγράφου Τζανή Λαμπάρδου* καί θεϊός τών έπίσης ζωγράφων Έμμανουήλ (2), Μαρή, Τζώρτζη, Νικολού καί Σταμάτη Λαμπάρδου*. Άναφέρεται σέ νοταριακές πράξεις στό Ήράκλειο, από τό 1587 έως τό 1631¹. Η πρώτη εϊδηση (23 Μαρτίου 1587) άφορᾶ άγοραπωλησία άμπελιού μέ συμβαλλόμενο τόν *Μανολίτζη Λαμπάρδο υο του εύλαβούς παπᾶ κυρ Νικολάου από τόν ντόπον του Ρυθεμνου*².

1. Μανούσκακας 1971γ, 8, 13, σημ. 35, 283· Παλιούρας 1973, 120, ἀρ. 30 (μνεΐες: 1607, 1608)· Καζανάκη 1981, 216, ἀρ. 36 2. Καζανάκη, δ.π.

Λαμπάρδο(η)ς Έμμανουήλ (2)

1623-1644

(Μανολίτζης)

ΚΑΤΑΓ. Ρέθυμνο.

ΠΑΤΡ. Πιέρος.

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΒΙΟΓΡ. Άδελφός τών ζωγράφων Μαρή καί Τζώρτζη

73. Λαμπάρδος Ἐμμανουήλ, Ἀβραάμ καί Μελχισεδέκ, εἰκ. ἀρ. 1.

74. Λαμπάρδος Ἐμμανουήλ, Ἀβραάμ καί Μελχισεδέκ, λεπτομέρεια, εἰκ. ἀρ. 1.

Λαμπάρδου* καί ἀνηψιός τοῦ Ἐμμανουήλ (1)¹. Ὁ μισερ Μανολήτζης Λαμπάρδος ζωγράφος ἀναφέρεται ὡς μάρτυρας σέ νοταριακές πράξεις στό Ἡράκλειο, ἀπό τό 1623 καί ἐξῆς². Τό 1641 ὑπέγραψε μαζί μέ τό ζωγάφο Τζώρτζη Παπαδόπουλο* γιά τήν ἐξόφληση μιᾶς εἰκόνας τοῦ Φραντζέσκου Καβερτζᾶ*³. Τελευταία γνωστή μνεία του ὡς μάρτυρα στίς 21 Ἰουνίου 1644⁴.

1. Καζανάκη 1981, 217 2. Καζανάκη 1981, 216-217, ἀρ. 37 3. Κωνσταντουδάκη 1975α, 119-120 4. Καζανάκη 1981, 217.

Υπογρ. χεῖρ Ἐμμανουήλ τοῦ Λαμπάρδου (εἰκ. 1, 2, 4, 8, 9, 12, 13, 16, 17, 18, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 33, 36, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 53, 56), χεῖρ Ἐμμανουήλ Λαμπάρδου (εἰκ. 10, 15, 22, 37, 48) ... τοῦ Λαμπάρδου (εἰκ. 6), Ἐμμανουήλ τοῦ Λαμπάρδου χεῖρ (εἰκ. 7, 47), χεῖρ Εμ[μ]αν[ουηλ] (εἰκ. 35).

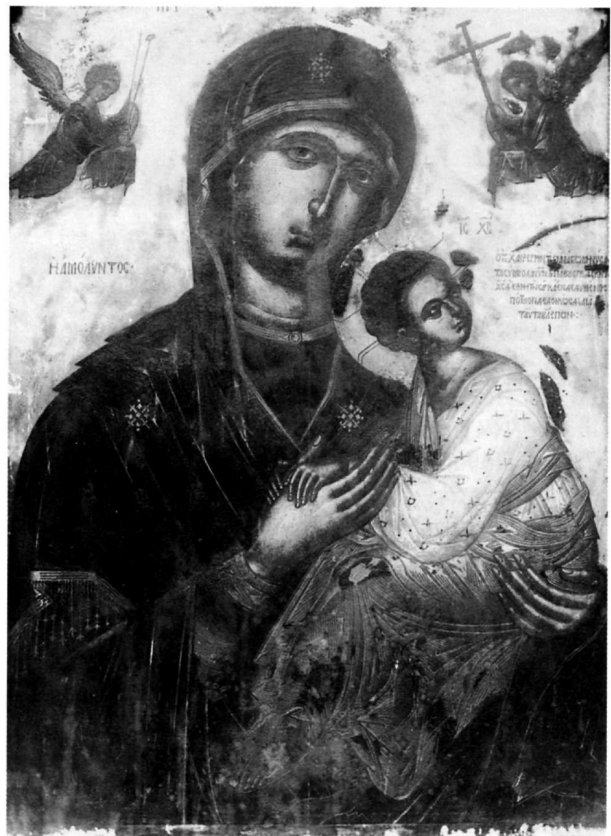

75. Λαμπάρδος Έμμανουήλ, Γεώργιος δρακοντοκτόνος, εικ. άρ. 6.

ΕΙΚΟΝΕΣ Άβραάμ και Μελχισεδέκ: 1) τ. συλλογή Δ. Λοβέρδου, Βυζαντινό Μουσείο, Άθήνα¹ Αικατερίνη: 2) 1620 (;), Μουσείο Μπενάκη, Άθήνα² Άσπασμός Πέτρου και Παύλου: 3) ν. Ύπαπαντής, πόλη, Ζάκυνθος³ (κάηκε) Βασιλείος: 4) Κεφαλή, τ. συλλογή Μ. Καλλιγιά, Άθήνα⁴ Γεώργιος: 5) Κεφαλή, Ζάγκρεμπ, Κροατία⁵ 6) Δρακοντοκτόνος, τ. συλλογή Van Rijn, Άμστερνταμ⁶ Εισόδια ΘΚ: 7) Βυζαντινό Μουσείο (άπό τ. συλλογή Άν. Κ. Όρλάνδου)⁷, άρ. Τ. 2507/BM 7708, Άθήνα Ήπιτάφιος Θρήνος: 8) Βυζαντινό Μουσείο (άπό τή μονή Βρύσης στη Σίφνο)⁸ και 9) Μουσείο Μπενάκη (άπό συλλογή Έλ. Σταθάτου), Άθήνα⁹ Ζωσιμᾶς και Μαρία ή Αίγυπτία: 10) 1603, Rhode Island School of Design (άπό συλλογή Η. Bagge, Κοπεγχάγη)¹⁰ Θεοτόκος: 11) Γλυκοφιλούσα, 1615, σκευοφυλάκιο Πατριαρχείου, Κάιρο¹¹ 12) Όδηγήτρια, 1629, ν. Θεοτόκου Άντιβουνοιώτισσας, Κέρκυρα¹² 13) Όδηγήτρια, Μουσείο Μπενάκη, Άθήνα¹³ 14) Όδηγήτρια, ιδιωτική συλλογή, Ύδρα¹⁴ 15) Τοῦ Πάθους,

76. Λαμπάρδος Έμμανουήλ, Ήπιτάφιος Θρήνος, εικ. άρ. 8.

77. Λαμπάρδος Έμμανουήλ, ΘΚ τοῦ Πάθους, εικ. άρ. 16.

78. Λαμπάρδος Έμμανουήλ, Μή μου Άπτου, είκ. άρ. 34.

1626, καθολικό, μονή Άγίας Αικατερίνης, Σινά¹⁵ (ένα μέρος της ύπογραφης της εικόνας έχει ξαναγραφεί από τον Ίωάννη Κορνάρο: σημ. Μ.Χ. 1962) 16) Τοῦ Πάθους, 164 [.] (;), ν. Άγίου Θωμά, Πάντοβα, Ίταλία¹⁶ 17) Τοῦ Πάθους, 16 [..], συλλογή Έλληνικοῦ Ίνστιτούτου, Βενετία¹⁷ 18) Pietà, μονή Ozren, Βοσνία¹⁸ 19) Κεφαλή, τ. συλλογή Καμπάνη, Άθήνα¹⁹ 20) Κεφαλή (άποδ.), συλλογή Γ. Πετσόπουλου, Λονδίνο²⁰ (πιθανή ταύτιση με την εικόνα άρ. 19) 21) Ένθρονη (άποδ.), ν. Σύναξης τών Ταξιαρχών, Χώρα, Πάτμος²¹ 22) Ίω Έλεήμων: 22) συλλογή Π. Κανελλοπούλου, Άθήνα²² 23) Παρεκκλήσιο Σερβοορθόδοξου ν. Dubronnik, Κροατία²³ 24) Ίω Θεολόγος καί Πρόχορος: 24) συλλογή Έλληνικοῦ Ίνστιτούτου, Βενετία²⁴ 25) Ίω Πρόδρομος: 25) Κεφαλή, Museo Civico, Πάντοβα, Ίταλία²⁵ 26) ν. Εὐαγγελιστρίας, Κάστρο, Κεφαλονιά²⁶ 27) Μουσείο Άντιβουνιώτισσας, Κέρκυρα²⁷ 28) Ίω Χρυσόστομος: 28) ν. δημοτικοῦ νεκροταφείου, Κέρκυρα²⁸ Κοίμηση Θεοτόκου: 29) μονή Πα-

λαιοκαστρίτσας, Κέρκυρα²⁹ Κωνσταντίνος καί Έλένη: 30) Πατριαρχείο, Ίεροσόλυμα³⁰ Μελέτιος: 31) καθολικό, μονή Όσίου Μελετίου, Άττική (άποδ.)³¹ Μερκούριος σκοτώνει τόν Ίουλιανόν τόν Παραβάτη: 32) στη βιβλιοθήκη Διδότου τό 1820, Παρίσι³² Μή μου Άπτου: 33) 1603, Σερβοορθόδοξος ν., Dubronnik, Κροατία³³ 34) πρό τοῦ 1621³⁴, ν. Άγίου Κωνσταντίνου, Πατριαρχείο, Ίεροσόλυμα 35) ν. δημοτικοῦ νεκροταφείου, Κέρκυρα³⁵ Μηνᾶς μέ σκηνές βίου του: 36) Συλλογή Έλληνικοῦ Ίνστιτούτου, Βενετία³⁶ Νικόλαος: 37) 1632, τ. συλλογή Δ. Λοβέρδου, Βυζαντινό Μουσείο, Άθήνα³⁷ 38) Ένθρονος, ν. Εὐαγγελιστρίας, Κάστρο, Κεφαλονιά³⁸ Παντελεήμων: 39) 1621, Βυζαντινό Μουσείο (άπο

79. Λαμπάρδος Έμμανουήλ, Ίω Θεολόγος καί Πρόχορος, είκ. άρ. 24.

συλλογή Σαρόγλου), Ἀθήνα³⁹ Προσκύνηση τῶν Μάγων: 40) ἰδιωτικὴ συλλογή, Ἀθήνα⁴⁰ Σταύρωση: 41) 1615-18, ν. Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων, Βενετία⁴¹ 42) Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, Συρακοῦσες, Ἰταλία⁴² 43) Μουσεῖο Ermitage, συλλογὴ Lichačev, Ἁγία Πετρούπολη, Ρωσία⁴³ Χριστός: 44) Μέγας Ἀρχιερεὺς, 1629, ν. Θεοτόκου Ἀντιβουινιώτισσας, Κέρκυρα⁴⁴ 45) Μουσεῖο Κανελλοπούλου, ἀρ. 152, Ἀθήνα⁴⁵ 46) Κεφαλή, Μουσεῖο Μπενάκη, Ἀθήνα⁴⁶ 47) Κεφαλή, Βυζαντινὸ Μουσεῖο, Ἀθήνα⁴⁷ 48) Κεφαλή, τ. συλλογὴ Ἑλ. Σταθάτου, Ἀθήνα⁴⁸ 49) Κεφαλή (ἀποδ.) καὶ 50) Κεφαλή με ξύλινο πλαίσιο (ἀποδ.), Sotheby's, Νοέμβριος 1988, Λονδίνο⁴⁹ 51) Παντοκράτωρ, συλλογὴ Ilias Neufert, Μόναχο⁵⁰ 52) Παντοκρά-

80. Λαμπάρδος Ἐμμανουήλ, Ἴω Πρόδρομος, εἰκ. ἀρ. 27.

81. Λαμπάρδος Ἐμμανουήλ, Μηνᾶς καὶ σκηνές βίου, εἰκ. ἀρ. 36.

τωρ, συλλογὴ Π. Κανελλοπούλου, Ἀθήνα⁵¹ 53) Παντοκράτωρ, συλλογὴ εἰκόνων, Κύθηρα⁵² 54) Ἐνθρονος, Μουσεῖο, Κέρκυρα⁵³ 55) Ἐνθρονος (ἀποδ.), ν. Σύναξης τῶν Ταξιαρχῶν, Χώρα, Πάτμος⁵⁴ Ὀνοούφριοις: 56) The Menil Collection, Houston, Τέξας, Η.Π.Α. (ἀπὸ τ. συλλογὴ Καμπάνη, Ἀθήνα, καὶ ἀργότερα Sotheby's 1984)⁵⁵.

Σημείωση: Πρόσφατα ἀνακοινώθηκε ἡ ὑπαρξὴ τριῶν ἀκόμη εἰκόνων: τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐνθρόνου, τῶν Ἑπτὰ Παίδων ἐν Ἐφέσῳ, 163[1] καὶ τοῦ Χριστοῦ Ἐμμανουήλ (συλλογὴ Μ. Λάτση), με ὑπογραφή *Χεῖρ Ἐμμανουήλ τοῦ Λαμπάρδου* (Καζανάκη 1995, 29-30 καὶ *Μετά τό Βυζάντιο*, ἀρ. 27).

ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΕ ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΛΑΜΠΑΡΔΟΥ ΠΟΥ ΘΕΩΡΟΥΜΕ ΠΛΑΣΤΗ:

Ἀντώνιος: 1) 1611, τ. συλλογὴ Δ. Ἰοβέρδου, Ἀθήνα⁵⁶ Ἀρχάγγελος Μιχαήλ: 2) 1598, τ. συλλογὴ Ἑλ. Σταθάτου, Ἀθήνα⁵⁷ Θεοτόκος: 3) Ὁδηγήτρια, 1625 (:), Μουσεῖο Μπενάκη, Ἀθήνα⁵⁸ 4) Γλυκοφιλοῦσα, 1609, Μουσεῖο Μπενάκη, Ἀθήνα⁵⁹ 5)

82. Λαμπάρδος Έμμανουήλ, Προσκύνηση τῶν Μάγων, εἰκ. ἀρ. 40.

Γλυκοφιλούσα, συλλογή Π. Κανελλοπούλου, Ἀθήνα⁶⁰ 6) Τοῦ Πάθους, τ. συλλογή Δ. Λοβέρδου, Ἀθήνα⁶¹ 7) Ἡ Βάτος, 1596, τ. συλλογή Δ. Λοβέρδου, Ἀθήνα⁶² Ἴω Πρόδρομος: 8) Κεφαλή, τ. συλλογή Δ. Λοβέρδου, Ἀθήνα⁶³ Μυστικός Δείπνος: 9) 1614, ἀρχαιοπωλεῖο Μαρτίνου, Ἀθήνα (ἀπό τ. συλλογή Α. Χ., Ἀθήνα, καί ἀργότερα συλλογή Δ. Μ., Ἀ-

θήνα)⁶⁴ Χριστός: 10) Κεφαλή, Βυζαντινὸ Μουσεῖο, ἀρ. Τ. 1747, Ἀθήνα⁶⁵ Σταύρωση: 11) 1653, τ. συλλογή Δ. Λοβέρδου, Βυζαντινὸ Μουσεῖο, Ἀθήνα⁶⁶ Μάρκος: Κεφαλή, Sotheby's 1988, Λονδίνο⁶⁷. ΒΙΒΛ. Chatzidakis 1962, XLIII· Χατζηδάκης 1974α, 432-433 καὶ Ἑλληνες Ζωγράφοι 1, 92· Βοκοτόπουλος 1990, 74-75.

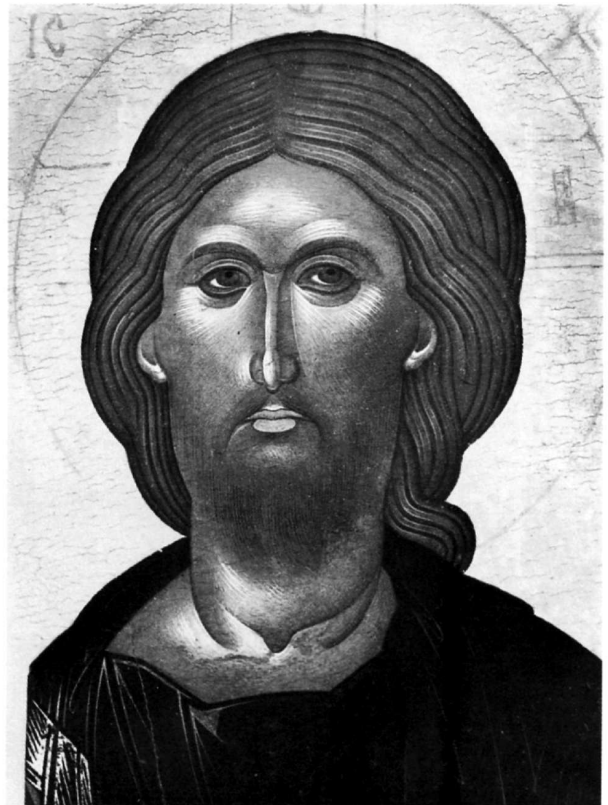
83. Λαμπάρδος Ἐμμανουήλ, Σταύρωση, εἰκ. ἀρ. 41.

84. Λαμπάρδος Έμμανουήλ, ΧC Μέγας Αρχιερέυς, εικ. άρ. 44.

1. Σισιλιάνος 1935, 130· Bettini 1936-37, 272· Παπαγιαννόπουλος-Παλαιός 1946, 56, άρ. 386 2. Ξυγγόπουλος 1936, 30, άρ. 14, πίν. 13B· Δεληβορριάς 1980, 78· Δρανδάκη 1993, 543-544, άρ. 195 3. Σισιλιάνος 1935, 128 4. Σισιλιάνος 1935, 130· Bettini 1936-37, 272 5. Βοκοτόπουλος 1986β, 135, σημ. 14 6. Chatzidakis 1980, 96 7. Χατζηδάκη 1984, 37, άρ. 24· Όρλάνδος 1978, 681, εικ. 18· Άχειμάστου - Ποταμιάνου 1993, 565-566, άρ. 213 8. Σωτηρίου 1924β, 78, άρ. 5· Bettini 1936-37, 272, πίν. 41α· Χατζηδάκης 1969ε, εικ. 22· Chatzidakis 1981, 315, πίν. σελ. 362· Acheimastou-Potamiapou 1993, 234-235, άρ. 42, πίν. 23· Πύλες του Μυστηρίου, άρ. 9 (Μ. Άχειμάστου-Ποταμιάνου) 9. Ξυγγόπουλος 1951, 8, άρ. 5, πίν. 5 10. Σισιλιάνος 1935, 130· Bettini 1936-37, 271· Galavaris 1981, 38, πίν. XXXVc (άμφισβητεί τη γνησιότητα της ύπογραφής)· Βοκοτόπουλος 1986β, 134, σημ. 5 11. Σημ. Μ.Χ. 1962 12. Βοκοτόπουλος 1970γ, 340 και 1990, 77, άρ. 51, εικ. 168, 170, 342Α· 13. Ξυγγόπουλος 1936, 31-32, άρ. 16, πίν. 148· Δεληβορριάς 1980, 78· Δρανδάκη 1993, 547-548, άρ. 198 14. Σημ. Μ.Χ. 1973 15. Άμαντος 1928, 52· Bettini 1936-37, 271-272 16. Bettini 1936-37, 263-273, εικ. 38-39 (χρονολογία: 1647)· Βοκοτόπουλος 1986β, 134, σημ. 6 (χρονολογία: 1640) 17. Chatzidakis 1962, 85, άρ. 56, πίν. 44· Μανούσακας-Παλιούρας 1976, πίν. 1H· 18. Mazalié 1965, 76 και 1967,

εικ. 45 19. Σισιλιάνος 1935, 131 20. Chatzidakis Th. 1982, άρ. 30· East Christian Art 1987, άρ. 61 21. Χατζηδάκης 1977α, 141, άρ. 101, πίν. 150 22. Μπαλτογιάννη 1986, άρ. 18 23. Djurié 1961, 120-121, άρ. 60, πίν. LXXXI· Kreidl-Papadopoulos 1970, εικ. 83 24. Chatzidakis 1962, 84-85, άρ. 55, πίν. 42· Μανούσακας-Παλιούρας 1976, πίν. 1B· 25. Bettini 1936-37, 272 (άναφέρει ότι πιθανώς παριστάνεται ό Ίσακείμ)· Βοκοτόπουλος 1986β, 133-134, πίν. 11· Χατζηδάκη 1993, 176, άρ. 43 26. Κονόμος 1966β, εικ. άρ. 65: την άναφέρει ως έργο άγνωστου. Τό 1969 ή εικόνα καθαρίστηκε από τον Φ. Ζαχαρίου 27. Παπαδημητρίου 1934-36, 79· Βοκοτόπουλος 1968, 323 και 1990, 77-78, άρ. 52, εικ. 171, 342B· 28. Βοκοτόπουλος 1970γ, 339-340, πίν. 289 (α-β) και 1990, 75, σημ. 5 29. Έκθεση 1984, 37-38, άρ. 25 (Π.Α. Βοκοτόπουλος) και Βοκοτόπουλος 1990, 78-80, άρ. 53, εικ. 172-174· Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Τέχνη στην Κέρκυρα, άρ. 121 (Π. Βοκοτόπουλος) 30. Βοκοτόπουλος 1986β, 135, πίν. 12, 13, 1-2 31. Σημ. Μ.Χ. 32. Λάμπρος 1908, 286-287 (άναφέρει ως ζωγράφο τον Έμμανουήλ Λαμσαχό) 33. Djurié 1961, άρ. 59, πίν. LXXX 34. Καλλιγιά-Γερουλάνου 1963, 222, πίν. 66.1 (πρίν καθαρισθεί ή ύπογραφή)· Βοκοτόπουλος 1986β, 135, σημ. 16. Ή χρονολογία από πληροφορία της Μ. Καζανάκη 35. Βοκοτόπουλος 1990, 80-81, άρ. 54, εικ. 175· Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Τέχνη στην Κέρκυρα, 122 (Π. Βοκοτόπουλος)· Περίπλους

85. Λαμπάρδος Έμμανουήλ, Κεφαλή Χριστού, εικ. άρ. 47.

των Εικόνων, άρ. 38 (Ν. Τσελέντη) 36. Chatzidakis 1962, 83, άρ. 54, πίν. 43· Μανούσακας-Παλιούρας 1976, πίν. Γ· Σπαθάρη 1994, εικ. 249 37. Σισιλιάνος 1935, 131· Bettini 1936-37, 272 38. Κονόμος 1966β, εικ. άρ. 63: τήν αναφέρει ως έργο άγνωστου. Τό 1969 άποκαλύφθηκε ή ύπογραφή, ύστερα άπό καθαρισμό 39. *ΕΕΒΣ ΙΗ'* (1948), 299 40. Μπαλτογιάννη 1986, άρ. 19· Baltoyanni 1986α, άρ. 92, εικ. σελ. 143 και 1987, άρ. 64 41. Μανούσακας 1971α, 7-16, πίν. Α·Β· 42. Bettini 1936-37, 272, εικ. 41c 43. Lichačev 1906, 105, πίν. LXX 44. Βοκοτόπουλος 1970γ, 340, πίν. 293α και 1990, 76, άρ. 50, εικ. 169, 342Γ· *Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Τέχνη στην Κέρκυρα*, άρ. 123 (Π. Βοκοτόπουλος) 45. Μπρούσκαρη 1985, 127· Βοκοτόπουλος 1986β, 134-135, σημ. 11 (άμφισβητεί τή γνησιότητα τής ύπογραφής, αλλά θεωρεί ότι τό έργο παρουσιάζει τά τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά του Λαμπάρδου) 46. Ξυγγόπουλος 1936, 32, άρ. 17, πίν. 14 Γ· Bettini 1936-37, εικ. 416 (λανθασμένα αναφέρεται ως είκόνα του Βυζαντινού Μουσείου) 47. Σωτηρίου 1956, 22, άρ. 2103 48. Σισιλιάνος 1935, 128 49. Sotheby's, Νοέμβριος 1988 (Russian Pictures and Works of Art), 413, 414 50. Kreidl-Papadopoulos 1970, εικ. 82· Βοκοτόπουλος 1990, 76 (άμφισβάλλει για τή γνησιότητα τής ύπογραφής) 51. Μπαλτογιάννη 1986, άρ. 4 (άμφισβητεί τή γνησιότητα τής ύπογραφής)· Βοκοτόπουλος 1986β, 134, σημ. 11 (θεωρεί τήν ύπογραφή γνήσια) 52. Γκίνη-Τσοφοπούλου 1990, 82, πίν. 27β 53. 'Εφ. *Τό Βήμα* 13.6.1971 54. Χατζηδάκης 1977α, 141, άρ. 100, πίν. 151 55. Σισιλιάνος 1935, 131· *East Christian Art 1987*, 75· Kazanaki 1988α, 232, άρ. 73 56. Σισιλιάνος 1935, 129-130· Bettini 1936-37, 271· Παπαγιαννόπουλος-Παλαιός 1946, 36, άρ. 228 57. Bettini, *δ.π.*: Ξυγγόπουλος 1951, 7, άρ. 4, πίν. 4 58. Ξυγγόπουλος 1936, 31, άρ. 15, πίν. 14Α· Δεληβορριάς 1980, 78· *Arte y Culto despues de Bizancio*, άρ. 1 (Α. Drandáki) 59. Ξυγγόπουλος 1936, 29-30, άρ. 13, πίν. 13Α· Bettini, *δ.π.*: Stuart 1975, πίν. 58· Δεληβορριάς 1980, 67, εικ. 57· Βοκοτόπουλος 1990, 107, σημ. 14 (άμφισβητεί τή γνησιότητα τής είκόνας)· Lechner 1993, 246, άρ. 59, πίν. 36 (θεωρεί τήν ύπογραφή τής είκόνας γνήσια)· Μπαλτογιάννη 1994, 79, πίν. 45 (άμφισβητούμενη ύπογραφή) 60. Μπρούσκαρη 1985, 134 61. Σισιλιάνος 1935, 130· Παπαγιαννόπουλος-Παλαιός 1946, 56, άρ. 390 62. Σισιλιάνος 1935, 128· Παπαγιαννόπουλος-Παλαιός 1946, 34-35, άρ. 213 63. Σισιλιάνος 1935, 130· Παπαγιαννόπουλος-Παλαιός 1946, 48, άρ. 308· Βοκοτόπουλος 1986β, 135, σημ. 15 και 1990, 148 (θεωρεί τήν ύπογραφή πλαστή) 64. Σισιλιάνος 1935, 131· Bettini, *δ.π.* 65. Σημ. Μ.Χ. 66. Σισιλιάνος 1935, 129 (χρονολογία: 1625)· Bettini, *δ.π.*: Παπαγιαννόπουλος-Παλαιός 1946, 70, άρ. 506· Chatzidakis 1953, 13, εικ. 16· Baltoyanni 1988, 233 (άμφισβητεί τή γνησιότητα τής ύπογραφής) 67. Sotheby's, Νοέμβριος 1988 (*Russian Pictures and Works of Art*), 418 (Μ.Χ.: θεωρεί τήν ύπογραφή *χειρ Έμμανουήλ του Λαμπάρδου μεταγενέστερη*).

Λαμπάρδος 'Ιάκωβος (Lambardo Jacobus)

1525

ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.

ΙΔΙΟΤ. Pictor, magister.

ΒΙΟΓΡ. 'Υπέγραψε ως μάρτυρας σέ νοταριακή πράξη στό Χάνδακα στις 2 Δεκεμβρίου 1525¹.

1. Κωνσταντουδάκη 1973, 343-344, άρ. 60.

Λαμπάρδος (Λαμπράδος) 'Ιωακείμ (1) 1602

ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.

ΙΔΙΟΤ. 'Ιερομόναχος.

ΒΙΟΓΡ. Σύμφωνα μέ συμβόλαιο τής 14ης Δεκεμβρίου 1602, πού έγινε στη Ζάκυνθο, ύποσχέθηκε νά ζωγραφίσει: *άπό πάνω έως κάτω, άγιον βήμα, γυναικίτι, εύγάζοντας τόν τοίχο πέρ πονέντε όπου είναι τό καμπαναρίο και διά τόν κόπον του νά του δώσουν τσεκίνα χρυσά 82, νά δίδη και φτιάνη και τόν άσβέστη και νά τριβη τά χρειάδια!* στό ναό του 'Αγίου 'Ιωάννου των Λογοθετών στό ίδιο νησί² (βλ. Μόσχος Γεώργιος*).

1. Σισιλιάνος 1935, 132· Ζώης 1963, 342 2. Κονόμος 1988, 11, 13.

Λαμπάρδος 'Ιωακείμ (2)

ΥΠΟΓΡ. [*χειρ*] *Ιωακείμ Λαμπάρδου*

ΕΙΚΟΝΑ 'Εγερση Λαζάρου, 17ος-18ος αι., συλλογή Π. Κανελλοπούλου, 'Αθήνα!.

1. Σημ. Μ.Χ.

Λαμπάρδος 'Ιωάννης (Τζανής) 1627-1639 (Lombardo Janin)

ΚΑΤΑΓ. Ρέθυμνο.

ΠΑΤΡ. Παπα-Νικόλαος.

ΙΔΙΟΤ. Depentor.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ 'Ιωάννου Λαμπάρδου* (εικ. 1, 2).ΒΙΟΓΡ. 'Αδελφός του ζωγράφου Έμμανουήλ (1) και πατέρα των επίσης ζωγράφων Νικολού και Σταμάτη Λαμπάρδου*. 'Εργάστηκε στό 'Ηράκλειο, όπου άπαντάται ως μάρτυρας τό 1627 και τό 1636: *miser Janin Lambardo quondam para Nicolo depentor da Retimo!*. Στίς 13 Αύγουστου 1638 του δόθηκε ένας μήνας προθεσμία, για νά άδειάσει τό σπίτι όπου κατοικούσε². 'Εμμεση μαρτυρία για τό ζωγράφο ύπάρχει στις 23 Σεπτεμβρίου 1639³.ΕΙΚΟΝΕΣ 'Αθήνα: 1) ΘΚ του Πάθους, Βυζαντινό Μουσείο, άρ. Τ. 1544 (άπό άρχαιοπωλείο Ζουμπουλάκη)⁴ 2) Γρηγόριος Θεολόγος, Μουσείο Μπενάκη⁵.Σημείωση: Εικόνα μέ τρίμορφο και άγιους βρίσκεται στό μουσείο Ermitage τής 'Αγίας Πετρούπολης μέ ύπογραφή *χειρ 'Ιωα(ννου) Λαμπάρδου* (;) (Πληροφορία Π.Α. Βοκοτόπουλου 1991).1. Καζανάκη 1981, 219, άρ. 41 2. Καζανάκη, *δ.π.* 3. Καζανάκη, *δ.π.* 4. Σισιλιάνος 1935, 132-133· Bettini 1936-37, 296, σημ. 177·

86. Λαμπάρδος Ἰωάννης, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, εἰκ. ἀρ. 2.

Καλοκύρης 1972α, πίν. 84 5. Σισιλιάνος 1935, 132· Ξυγγόπουλος 1936, 132, ἀρ. 18, πίν. 15α (τόν ταυτίζει μέ τόν Ἰωακείμ Λαμπάρδο*)· Bettini, ὁ.π.

Λαμπάρδος Μαρής (Lambardo Maris)

1644-1654

ΚΑΤΑΓ. Ρέθυμνο.

ΠΑΤΡ. Πιέρος.

ΙΔΙΟΤ. Sografos.

ΒΙΟΓΡ. Ἀδελφός τῶν ζωγράφων Ἐμμανουήλ (2) καί

Τζώρτζη Λαμπάρδου*. Ἐργάσθηκε στό Ἡράκλειο. Ὁ *miser Maris Lambardhis sografos* υπέγραψε ὡς μάρτυρας στίς 19 Μαρτίου 1644 στό Ἡράκλειο καί ἀργότερα σέ διάφορες νοταριακές πράξεις ἕως τό 1654¹. Τόν Ἰούνιο τοῦ 1649 νυμφεύθηκε τήν Ἐλιά Ἀρμάκη, πού εἶχε προίκα 1140 δουκάτα καί ἓνα σπίτι στήν ἐνορία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Γέρακα στό Ἡράκλειο, δίπλα στό ὁποῖο ὁ ζωγράφος ἀγόρασε τό 1654 ἓνα οἰκόπεδο. Γνωρίζομε ὅτι διέθετε ἐπίσης περιουσία στό Ρέθυμνο καί ὅτι τό 1650 εἶχε οικονομικές συναλλαγές μέ τό φούρναρη Νικολό Πελεργή².

1. Καζανάκη 1981, 217, ἀρ. 38 2. Καζανάκη, ὁ.π.

Λαμπάρδος Νικολός (Lambardho Nicolo)

1626-1627

ΚΑΤΑΓ. Ρέθυμνο.

ΠΑΤΡ. Τζανής, Τζουάννε.

ΙΔΙΟΤ. Pintor.

ΒΙΟΓΡ. Γιός ζωγράφου καί ἀδελφός τοῦ ἐπίσης ζωγράφου Σταμάτη, ὁ *signor Nicolo Lambardho de signor Zuanne pintore* υπέγραψε ὡς μάρτυρας σέ νοταριακή πράξη στίς 9 Δεκεμβρίου 1626 στό Ἡράκλειο¹, ὅπου καί ἐργαζόταν. Ὁ ἴδιος ἀναφέρεται σέ πράξη τοῦ 1627, μέ τήν ὁποία, μαζί μέ τά τέσσερα ἀδελφία του, ὄρισαν γιά γενικό τους ἐπίτροπο στό Ρέθυμνο τόν ἀδελφό τῆς πεθαμένης μητέρας τους Μαρίας Ροδίτη².

1. Καζανάκη 1981, 218, ἀρ. 39 2. Καζανάκη, ὁ.π.

Λαμπάρδος Πέτρος (Lambardo Petrus)

1531-1534

ΚΑΤΑΓ. Ἡράκλειο (:) Κρήτης.

ΙΔΙΟΤ. Pintor.

ΥΠΟΓΡ. *χείρ Πέτρου Λαμ(π)άρδου* (εἰκ. 1, 2).

ΒΙΟΓΡ. Ὁ *Petrus Lambardo, pintor* ἀπαντᾶται ὡς μάρτυρας σέ νοταριακά ἐγγράφα τοῦ Ἡρακλείου τῆς 11ης Ἰουλίου 1531 καί 23ης Ὀκτωβρίου 1534¹. Ὁ *ser Petrus Lambardo* καί ὁ *Petrus Lambardo*, μάρτυρες σέ ἐγγράφα τοῦ 1529 καί τοῦ 1534 ἀντίστοιχα, πιθανῶς νά εἶναι τό ἴδιο πρόσωπο².

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΘΚ Τροοδίτισσα, ν. Τριμήκλινης, Κύπρος: ἄγνωστο ποῦ βρίσκεται μετά ἀπό τό 1941³ 2) ΧC Μέγας Ἀρχιερεὺς, Μουσείο Μπενάκη, ἀρ. 2990, Ἀθήνα⁴ (ἀπό ν. Εἰσοδίων Θεοτόκου, Παλαιόχωρα, Κέρκυρα)⁵ 3) Ἴω Πρόδρομος, Museo Nazionale, ἀρ. 401, Παλέρμο, Ἰταλία⁶.

Σημείωση: Θεωρούμε πλαστές τις υπογραφές τῶν εικόνων τῆς Θεοτόκου τοῦ Πάθους (ἀρ. Τ. 1832) καί τῆς κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου (ἀρ. Τ. 2116) στό Βυζαντινὸ Μουσεῖο τῆς Ἀθήνας (Καλοκύρης 1972α, πίν. 88· Σωτηρίου 1932, ἀρ. 216), καθὼς καί τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης τῆς συλλογῆς Γ. Τσακυρογλου (Καρακατσάνη 1980, 114, εἰκ. 129).

1. Κωνσταντουδάκη 1973, 34, ἀρ. 66 2. Κωνσταντουδάκη, δ.π. 3. Ἰντιάνος 1941, ἀρ. 69, πίν. 429· Παπαγεωργίου 1976, 397 4. Σισιλιάνος 1935, 132· Ξυγγόπουλος 1936, 33, ἀρ. 19, πίν. 15β· Gouma-Peterson 1971, εἰκ. 7· Δεληβορριάς 1980, 70 5. Λαμπάκης 1904, 64 6. Schweinfurth 1930, 397· Bettini 1936-37, 296, σημ. 177· Valentini 1958, ἀρ. 56.

Λαμπάρδος Σταμάτης 1627-1639
(Labardo Stamati)

ΚΑΤΑΓ. Ρέθυμνο.

ΠΑΤΡ. Τζανής.

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος, *pentor*.

ΒΙΟΓΡ. Γιός τοῦ ζωγράφου Τζανῆ καί τῆς Μαρίας Ροδίτη καί ἀδελφός τοῦ ἐπίσης ζωγράφου Νικολοῦ Λαμπάρδου*, τοῦ Μανόλη, τῆς Ἀγνῆς καί τῆς Τζωρτζίνας¹. Ἔργασθηκε στό Ἡράκλειο, ὅπου ἀπαντᾶται καί ὡς μάρτυρας τό 1639: *signor Stamati Labardo de signor Zuanne pentor da questa città* καί τό 1639: *μισερ Σταματις Λαμπάρδος ζωγράφος του μισερ Ντζανι*².

1. Καζανάκη 1981, 219, ἀρ. 40 2. Καζανάκη, δ.π.

Λαμπάρδος Τζώρτζης 1633-1648
(Lambard(h)o Zorzi)

ΚΑΤΑΓ. Ρέθυμνο.

ΠΑΤΡ. Πιέρος.

ΙΔΙΟΤ. *Pittore* (*mastro*).

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Τζώρτζι Λαμπάρδου ἐν Κρίτι*.

ΒΙΟΓΡ. Ἀδελφός, πιθανῶς, τῶν ζωγράφων Ἐμμανουήλ (2) καί Μαρῆ Λαμπάρδου*. Ὁ *signor Zorzi Lambardo pittore* ἐργάσθηκε στό Ἡράκλειο, ὅπου ἀπαντᾶται ὡς μάρτυρας ἀπό τό 1633 ἕως τό 1647¹. Στίς 7 Νοεμβρίου 1648 ὁ *mastro Zorzi Lambardo quondam signor Piero* ὄρισε ὡς ἐπίτροπο τῆς περιουσίας του τόν Μάρκο Κοντόσταυλο².

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) ΧC³ 2) ΘΚ⁴ καί 3) Βασιλείος⁵, ν. Ἁγίου Βασιλείου, Χώρα, Ἴος.

ΒΙΒΛ. Δρανδάκης 1965β.

1. Καζανάκη 1981, 220, ἀρ. 42 2. Καζανάκη, δ.π. 3. Δρανδάκης 1964α, 422, πίν. 500β καί 1965β, εἰκ. 1-4 4. Πληροφορία Θ. Χατζηδάκη 5. Πληροφορία 2ης Ἐφορείας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων.

Λαμπί(ά)ρης Ἰωάννης 1509
(Labari, Labiri Jo(h)annes)

ΚΑΤΑΓ. Κρήτη.

ΙΔΙΟΤ. *Pentor, pinctor, magister*.

ΒΙΟΓΡ. Ἀναφέρεται ὡς μάρτυρας σέ νοταριακά ἐγγραφα τοῦ Ἡρακλείου στίς 12 Ἀπριλίου (*magister Joannes Labiri, pentor*) καί στίς 2 Νοεμβρίου 1509 (*magister Johannes Labari, pinctor*)¹.

1. Κωνσταντουδάκη 1973, 324, ἀρ. 27.

Λάμπου 1598/9-1625

ΙΔΙΟΤ. Ἱερέας, ζωγράφος.

ΥΠΟΓΡ. *χειρ Λάμπου ζωγράφου* (εἰκ. 1, 3), *Δ(έησι)ς Λάμπου ἱερέος ζωγράφου* (εἰκ. 2).

ΕΙΚΟΝΕΣ 1) Γεώργιος, 1598/9¹ 2) Γέννηση ΘΚ, 1602/3² καί 3) Δημήτριος, 1621/2³, ν. μονῆς Τατάρνας, Εὐρυτανία⁴ 4) Φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ, 1608, μονή Πέτρας, Καταφύγιο Καρδίτσας 5) Βημόθυρο, 1611, ν. Ἁγίου Δημητρίου Τροβάτου 6) Εἰκόνες Δωδεκαόρτου, 1625, τέμπλο μονῆς Πέτρας, Καταφύγιο Καρδίτσας⁵.

ΒΙΒΛ. Σοφιανός 1994, 10.

1. Quinn 1902, 75· Πουλίτσας 1926, 268· Βασιλείου 1957, 19 καί 1978, 127 2. Πουλίτσας 1926, 269· Βασιλείου 1957, 19 καί 1978, 128 3. Quinn 1902, 75· Σισιλιάνος 1935, 85-86 (τόν ἀναφέρει ὡς Ζωγράφο Λάμπρο) 4. Τό 1963 ἡ μονή κατεστράφη ὀλοκληρωτικά ἀπό κατολισθήσεις. Κειμήλια καί μεταξὺ αὐτῶν 12 εἰκόνες μετεφέρθησαν ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐντός οἰκίματος εἰς χωρίον Τριπόταμον: Λαζαρίδης, 1964α, 301. Ὁ Βασιλείου (1970 καί 1978) δέν ἀναφέρει ποιῆς εἰκόνες σώθηκαν 5. Σδρόλια 1994, 38.

Λάμπου Μαργαρίτης 1820-1845

ΚΑΤΑΓ. Κουλακιά (Χαλάστρα) Θεσσαλονίκης.

ΒΙΟΓΡ. Μεγαλύτερος ἀδελφός μιᾶς οἰκογένειας Κουλακιωτῶν ζωγράφων, πού ἔδρασε κυρίως στήν Κεντρική Μακεδονία τό δεύτερο μισό τοῦ 19ου αἰώνα. Ἀπό τά ἔργα τοῦ Μαργαρίτη Λάμπου ἔχουν ἐντοπισθεῖ ὀκτώ δεσποτικές εἰκόνες κι ἓνα βημόθυρο, πού ζωγράφισε μέ τόν ἀδελφό του Κωνσταντῖνο. Μιά σειρά εἰκόνων τοῦ 1813 στό Χορτιάτη τοῦ ἀποδίδεται μέ ἀρκετή βεβαιότητα¹. Τό 1820 δούλεψε στήν Παναγούδα, τό

'Εμμανουήλ Λαμπάρδος

Με τό όνομα αυτό είναι γνωστοί δύο Κρητικοί ζω γράφοι, μέλη μιας πολυάριθμης οικογένειας ζωγράφων (βλ. "Έλληνες Ζωγράφοι 1, 90) πού ζωγραφίζουν και υπογράφουν με τόν ίδιο τρόπο. Ο ένας, ο παλαιότερος, είναι γιος του παπα-Νικολάου (μνείες 1587-1631) και ο δεύτερος, άνηψιός του, είναι γιος του Πιέρου (μνείες 1623-1644). Η έρευνα δέν έχει προχωρήσει στη διάκριση των έργων του κάθε ζωγράφου και αυτό επιβάλλεται να γίνει μετά τό 1981, όταν, με τή δημοσίευση ανέκδοτων ως τότε εγγράφων (βλ. Κα-ζανάκη 1981), έγινε γνωστή ή ύπαρξη και δεύτερου καλλιτέχνη με τό ίδιο όνομα. Οί δυσκολίες πού πρέπει να ξεπεραστούν είναι αρκετές, επειδή: πρώτον ο ζωγράφος ήταν της μόδας στους 'Αθηναίους συλλέκτες των πρώτων δεκαετιών του αιώνα, και κατά συνέπεια τά έργα με πλαστές υπογραφές είναι πολλά- δεύτερον οί εικόνες είναι σπανιότατα χρονολογημένες και ή γνησιότητα της υπογραφής και τής χρονολογίας -χωρίς αυτοψία- δέν είναι πάντα εύκολο να εξακριβωθεί. Σ' αυτές τίς περιπτώσεις αναφερόμαστε μόνο στη γνώμη των συγγραφέων. Γι' αυτό και ή διάκριση ανάμεσα σε γνήσια και πλαστά έργα γίνεται συχνά με κάποιες επιφυλάξεις. Η κυριότερη όμως δυσκολία είναι ότι και οί δύο καλλιτέχνες ζωγραφίζουν με τους ίδιους παλαιούς και συντηρητικούς τρόπους, με τήν ίδια ακριβολογία και ασφάλεια στη χάραξη του σχεδίου, τά ίδια, σχετικά περιορισμένα, θέματα, ώστε ή ποιοτική και τεχνοτροπική διαφορά να μήν είναι μεγάλη και επομένως να μήν αποτελεί άπό μόνη της κριτήριο. Τά κοινά αυτά χαρακτηριστικά οδηγούν στη σκέψη ότι πιθανόν οί δύο συνώνυμοι και συγγενείς ζωγράφοι να είχαν για κάποιο διάστημα κοινό εργαστήριο.

Στό πρόβλημα τής χρονολογικής σχέσης του έργου των δύο καλλιτεχνών κάποια βοήθεια προσφέρουν οί χρονολογίες πού παρέχουν τά αρχαικά στοιχεία. Από αυτά συνάγεται με ασφάλεια ότι θεός και άνηψιός συνυπάρχουν τουλάχιστον κατά τά χρόνια 1623-1631. Αυτό σημαίνει ότι ο θεός μετά τό 1631 -δηλαδή μετά σαράντα τέσσερα χρόνια δραστηριότητας (1587-1631)- δέν είναι πιθανόν να εργάζεται ή και να ζει ακόμη. Επομένως οί μετά τό 1631 χρονολογημένες εικόνες είναι πιθανότερο να ανήκουν στον άνηψιό του Εμμανουήλ (2). Έξ άλλου υπάρχουν πιθανότητες, οί παλαιότερες του 1623 εικόνες να είναι έργα του 'Εμμανουήλ (1). Μέ τά εως τώρα αντικειμενικά αυτά δεδομένα είναι δύσκολο να προχωρήσουμε περισσότερο στη διάκριση των έργων των δύο ζωγράφων. 'Αλλά έλπίζουμε ότι ο αριθμός αυτών των εικόνων, άν και μικρός, μπορεί να αποτελέσει τή βάση για περαιτέρω έρευνες στα ίδια έργα. Μέ τά σημερινά δεδομένα είμαστε υποχρεωμένοι να παραθέσουμε, μετά τά βιογραφικά και τών δύο ζωγράφων, έναν ενιαίο κατάλογο έργων, με αλφαβητική σειρά των θεμάτων.

Λαμπάρδος Εμμανουήλ (1) 1587-1631
(Lambardo Manoli, Manolici)
ΚΑΤΑΓ. Ρέθυμνο.

ΠΑΤΡ. Παπα-Νικόλαος.
ΙΔΙΟΤ. Depentor, pitor.

ΒΙΟΓΡ. Μέλος οικογένειας ζωγράφων από τό Ρέθυμνο(;), πού εργάσθηκαν όμως στό 'Ηράκλειο, όπως προκύπτει από τά έγγραφα. 'Αδελφός τοῦ ζωγράφου Τζανή Λαμπάρδου* καί θείος τών επίσης ζωγράφων Εμμανουήλ (2), Μαρή, Τζώρτζη, Νικολού καί Στα μάτη Λαμπάρδου*. 'Αναφέρεται σέ νοταριακές πρά ξεις στό 'Ηράκλειο, από τό 1587 εως τό 1631. Ἡ πρώτη εἶδηση (23 Μαρτίου 1587) ἀφορα αγοραπωλη σία ἀμπελιού μέ συμβαλλόμενο τόν Μανολίτζη Ααμ- πάρδο υο του ευλαβούς παπά κυρ Νικολάου από τόν ντόπον του Ρυθεμνου.

ΥΠΟΓΡ

χείρ 'Εμμανουήλ του Λαμπάρδου (εἰκ. 1, 2, 4, 8, 9, 12, 13, 16, 17, 18, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 33, 36, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 53, 56),

χείρ Έμαννουήλ Λαμπάρδου (εἰκ. 10, 15, 22, 37, 48)

του Λαμπάρδου (εἰκ. 6),

Εμμανουήλ του Λαμπάρδου χεἶρ (εἰκ. 7, 47),

χειρ Εμ[μ]αν[ουηλ] (εἰκ. 35).

Λαμπάρδο(η)ς 'Εμμανουήλ (2) 1623-1644
(Μανολίτζης)

ΚΑΤΑΓ. Ρέθυμνο.

ΠΑΤΡ. Πιέρος.

ΙΔΙΟΤ. Ζωγράφος.

ΒΙΟΓΡ. 'Αδελφός τών ζωγράφων Μαρή καί Τζώρτζη Λαμπάρδου και ἀνηψιός του Εμμανουήλ (Ι). Ὁ μισερ Μανολήτζης Λαμπάρδος ζογράφος ἀναφέρεται ως μάρτυρας σε νοταριακές πράξεις στό 'Ηράκλειο, από τό 1623 και εξής. Τό 1641 υπέγραψε μαζί μέ τό ζωγράφο Τζώρτζη Παπαδόπουλο γιά τήν ἐξόφληση μίας εικόνας του Φραντζέσκου Καβερτζά. Τελευ ταία γνωστή μνεία του ως μάρτυρα στίς 21 'Ιουνίου 1644.

ΥΠΟΓΡ

χείρ 'Εμμανουήλ του Λαμπάρδου (εἰκ. 1, 2, 4, 8, 9, 12, 13, 16, 17, 18, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 33, 36, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 53, 56),

χείρ Έμαννουήλ Λαμπάρδου (εἰκ. 10, 15, 22, 37, 48)

του Λαμπάρδου (εἰκ. 6),

Εμμανουήλ του Λαμπάρδου χεἶρ (εἰκ. 7, 47),

χειρ Εμ[μ]αν[ουηλ] (είκ. 35).

ΕΙΚΟΝΕΣ

'Αβραάμ και Μελχισεδέκ:

1) τ. συλλογή Δ. Λοβέρδου, Βυζαντινό Μουσείο, 'Αθήνα

Αικατερίνη:

2) 1620, Μουσείο Μπενάκη, 'Αθήνα

'Ασπασμός Πέτρου και Παύλου:

3) ν. 'Υπαπαντής, πόλη, Ζάκυνθος (κάηκε)

Βασίλειος:

4) Κεφαλή, τ. συλλογή Μ. Καλλιγιά, 'Αθήνα

Γεώργιος:

5) Κεφαλή, Ζάγκρεμπ, Κροατία

6) Δρακοντο κτόνος, τ. συλλογή Van Rijn, "Αμστερνταμ Εισοδιά

ΘΚ:

7) Βυζαντινό Μουσείο (από τ. συλλογή Α ν . Κ. 'Ορλάνδου), άρ. Τ. 2507/
BM 7708, 'Αθήνα '

Επιτάφιος θρήνος:

8) Βυζαντινό Μουσείο (από τή μονή Βρύσης στή Σίφνο) καί

9) Μουσείο Μπενάκη (από συλλογή Έλ. Σταθάτου), 'Αθήνα

Ζωσιμάς και Μαρία ή Αιγύπτια:

10) 1603, Rhode Island School of Design (από συλλογή Η. Bagge, Κοπεγχά
γη)

Θεοτόκος:

11) Γλυκοφιλούσα, 1615, σκευοφυλάκιο Πατριαρχείου, Κάιρο

12) 'Οδηγήτρια, 1629, ν. Θεοτόκου Άντιβουνιώτισσας, Κέρκυρα

13) 'Οδηγήτρια, Μουσείο Μπενάκη, 'Αθήνα

14) 'Οδηγήτρια, ιδιωτική συλλογή, "Υδρα

15) Του Πάθους 1626, καθολικό, μονή 'Αγίας Αικατερίνης, Σινά (ένα
μέρος της υπογραφής τής εικόνας έχει ξαναγραφεί από τόν 'Ιωάννη
Κορνάρο: σημ. Μ.Χ. 1962)

16) Του Πάθους, 164 ν. 'Αγίου Θωμά, Πάντοβα, Ιταλία

17) Του Πάθους, 16 , συλλογή Ελληνικού Ινστιτούτου, Βενετία

18) Pietà, μονή Ozren, Βοσνία

19) Κεφαλή, τ. συλλογή Καμπάνη, 'Αθήνα

20) Κεφαλή (άποδ.), συλλογή Γ. Πετσόπουλου, Λονδίνο (πιθανή ταύτιση με
τήν εικόνα άρ. 19)

21) Ένθρονη (άποδ.), ν. Σύναξης των Ταξιαρχών, Χώρα, Πάτμος

'Ιω' Ελεήμων:

- 22) συλλογή Π. Κανελλοπούλου, 'Αθήνα
- 23) Παρεκκλήσιο Σερβοορθόδοξου ν. Dubronnik, Κροατία

'Ιω θεολόγος καί Πρόχορος:

- 24) συλλογή Ελληνικού 'Ινστιτούτου, Βενετία

'Ιω Πρόδρομος:

- 25) Κεφαλή, Museo Civico, Πάντοβα, 'Ιταλία
- 26) ν. Ευαγγελιστρίας, Κάστρο, Κεφαλονιά
- 27) Μουσείο Αντιβουνιώτισσας, Κέρκυρα

'Ιω Χρυσόστομος:

- 28) ν. δημοτικού νεκροταφείου, Κέρκυρα

Κοίμηση Θεοτόκου:

- 29) μονή Παλαιοκαστρίτσας, Κέρκυρα

Κωνσταντίνος καί Ελένη:

- 30) Πατριαρχείο,

'Ιεροσόλυμα Μελέτιος:

- 31) καθολικό, μονή 'Οσίου Μελετίου, 'Αττική (άποδ.)

Μερκούριος σκοτώνει τόν 'Ιουλιανό τόν Παραβάτη:

- 32) στή βιβλιοθήκη Διδότου τό 1820, Παρίσι

Μή μού' απτού:

- 33) 1603, Σερβοορθόδοξος ν., Dubronnik, Κροατία
- 34) πρό τού 1621/34, ν. 'Αγίου Κωνσταντίνου, Πατριαρχείο, 'Ιεροσόλυμα
- 35) ν. δημοτικού νεκροταφείου, Κέρκυρα

Μηνάς μέ σκηνές βίουτου:

- 36) Συλλογή 'Ελληνικού 'Ινστιτούτου, Βενετία

Νικόλαος:

- 37) 1632, τ. συλλογή Δ. Λοβέρδου, Βυζαντινό Μουσείο, 'Αθήνα
- 38) "Ενθρονος, ν. Ευαγγελιστρίας, Κάστρο, Κεφαλονιά

Παντελεήμων:

- 39) 1621, Βυζαντινό Μουσείο (άπό συλλογή Σαρόγλου), 'Αθήνα

Προσκύνηση των Μάγων:

- 40) ιδιωτική συλλογή, Αθήνα

Σταύρωση:

- 41) 1615–18, ν. 'Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων, Βενετία
- 42) 'Αρχαιολογικό Μουσείο, Συρακούσες, 'Ιταλία
- 43) Μουσείο Ermitage, συλλογή Lichacev, 'Αγία Πετρούπολη, Ρωσία

Χριστός:

- 44) Μέγας Αρχιερέυς, 1629, ν. Θεοτόκου Αντιβουνιώτισσας, Κέρκυρα
- 45) Μουσείο Κανελλοπούλου, άρ. 152, 'Αθήνα
- 46) Κεφαλή, Μουσείο Μπενάκη, 'Αθήνα
- 47) Κεφαλή, Βυζαντινό Μουσείο, 'Αθήνα
- 48) Κεφαλή, τ. συλλογή Έλ. Σταθάτου, 'Αθήνα
- 49) Κεφαλή (άποδ.) καί
- 50) Κεφαλή μέξυλινο πλαίσιο (άποδ.), Sotheby's, Νοέμβριος 1988, Λονδίνο
- 51) Παντοκράτωρ, συλλογή Ilias Neufert, Μόναχο
- 52) Παντοκράτωρ, συλλογή Π. Κανελλοπούλου, 'Αθήνα
- 53) Παντοκράτωρ, συλλογή εικόνων, Κύθηρα
- 54) Ένθρονος, Μουσείο, Κέρκυρα
- 55) Ένθρονος (άποδ.), ν. Σύναξης των Ταξιαρχών, Χώρα, Πάτμος

'Ονούφριος:

- 56) The Menil Collection, Houston, Τέξας, Η.Π.Α. (άπό τ. συλλογή Καμπάνη, 'Αθήνα, και αργότερα Sotheby's 1984)

ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΕ ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΑΑΜΠΑΡ- ΔΟΥ ΠΟΥ ΘΕΩΡΟΥΜΕ ΠΑΑΣΤΗ:

'Αντώνιος:

- 1) 1611, τ. συλλογή Δ. Αοβέρδου, 'Αθήνα 'Αρχάγγελος Μιχαήλ:
- 2) 1598, τ. συλλογή Έλ. Σταθάτου, 'Αθήνα Θεοτόκος:
- 3) 'Οδηγήτρια, 1625 (;), Μουσείο Μπενάκη, 'Αθήνα
- 4) Γλυκοφιλούσα, 1609, Μουσείο Μπενάκη, 'Αθήνα
- 5) Γλυκοφιλούσα, συλλογή Π. Κανελλοπούλου, 'Αθήνα
- 6) Τοῦ Πάθους, τ. συλλογή Δ. Λοβέρδου, 'Αθήνα
- 7) 'Η Βάτος, 1596, τ. συλλογή Δ. Αοβέρδου, 'Αθήνα Ίω Πρόδρομος:
- 8) Κεφαλή, τ. συλλογή Δ. Αοβέρδου, 'Αθήνα Μυστικός Δείπνος:
- 9) 1614, άρχαιοπωλειό Μαρτίνου, 'Αθήνα (άπό τ. συλλογή Α. Χ., 'Αθήνα, και αργότερα συλλογή Δ. Μ., Αθήνα) Χριστός :
- 10) Κεφαλή, Βυζαντινό Μουσείο, άρ. Τ. 1747, 'Αθήνα Σταύρωση:
- 11) 1653, τ. συλλογή Δ. Λοβέρδου, Βυζαντινό Μουσείο, 'Αθήνα Μάρκος : Κεφαλή, Sotheby's 1988, Αονδίνο.

BIBL. Chatzidakis 1962, XLIIΙ.

Χατζηδάκης 1974α, 432-433 καί

Ελληνες Ζωγράφοι 1, 92- Βοκοτόπουλος 1990, 74-75.

Rough English translation of above text

Lampardos' Emmanuel

Two Cretan painters are known by this name, members of a large family of painters (see "Greek Painters 1, 90) who paint and sign in the same way. One, the oldest, is the son of Papa-Nikolaos (1587-1631) and the second, his nephew, is the son of Pieros (references 1623-1644) .The research has not proceeded to distinguish the works of each painter and this must be done after 1981, when, with the publication anecdotal documents until then (see Kazanaki 1981), the existence of a second artist of the same name became known. The difficulties that must be overcome are many, because: first the painter was fashionable in the Athenian collectors of the first and consequently the works with forged signatures are many; secondly, the images are rarely dated and the authenticity of the signature and the It is not always easy to determine the exact date - without an autopsy. In these cases we refer only to the opinion of the authors. That is why the distinction between genuine and counterfeit works is often made with some reservations. But the main difficulty is that both artists paint in the same old and conservative ways, with the same precision and safety in drawing the design, the same, relatively limited, subjects, so that the difference in quality and style is not great and therefore should not be a criterion in itself. These common features lead to the idea that the two synonymous and related painters may have had a joint workshop for some time.

The chronologies provided by the archival data offer some help to the problem of the chronological relationship of the work of the two artists.

From these it is safely concluded that uncle and nephew coexist at least during the years 1623-1631. This means that the uncle after 1631 - that is, after forty-four years of activity (1587-1631) - is unlikely to work or even live. Images dating after 1631 are therefore more likely to belong to Emmanuel's nephew (2). On the other hand, there is a possibility that the oldest icons of 1623 are works of Emmanuel (1). With these objective facts so far, it is difficult to proceed further to distinguish the works of the two painters. But we hope that the number of these images, although small, can be the basis for further research in the same works. With the current data, we are obliged to list, after the biographies of both painters, a single list of works, in alphabetical order of subjects.

The Elder

Lambardo Emmanuel (1) 1587-1631

(Lambardo Manoli, Manolici)

Born. Rethimno.

Father. Papa-Nikolaos.
Profession Depentor, pitor.

Biography. A member of a family of painters from Rethymno (?), But who worked in Heraklion, according to the documents. Brother of the painter Tzanis Lampardou * and uncle of the also painters Emmanuel (2), Marie, George, Nikolou and Stamati Lampardou *. The records refer to notarial deeds in Heraklion, from 1587 to 16311. The first was (March 23, 1587) concerns the purchase and sale of a vineyard with the contract of Manolitzis Lampardos, son of the priest Nikolaos, from the Rethimno.

Signature

χειρ 'Εμμανουήλ του Λαμπάρδου (είκ. 1, 2, 4, 8, 9, 12, 13, 16, 17, 18, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 33, 36, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 53, 56),

χειρ Έμαννουήλ Λαμπάρδου (είκ. 10, 15, 22, 37, 48)

του Λαμπάρδου (είκ. 6),

Εμμανουήλ του Λαμπάρδου χειρ (είκ. 7, 47),

χειρ Εμ[μ]αν[ουηλ] (είκ. 35).

The Younger

Lampardo (the) Emmanuel (2) 1623-1644
(Manolitzis)

Born Rethimno.

Father. Pieros.

Profession Painter.

BIOGR. Brother of the painters Marie and George Lampardou and nephew of Emmanuel (I). The painter Manolitzis Lampardos is mentioned as a witness in notarial deeds in Heraklion, from 1623 onwards. In 1641 he signed with the painter George Papadopoulos for the payment of an icon of Francesco Kavertza. The last mention of him was as a witness on June 21, 1644.

Signature

χειρ 'Εμμανουήλ του Λαμπάρδου (είκ. 1, 2, 4, 8, 9, 12, 13, 16, 17, 18, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 33, 36, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 53, 56),

χειρ Έμαννουήλ Λαμπάρδου (είκ. 10, 15, 22, 37, 48)

του Λαμπάρδου (είκ. 6),

Εμμανουήλ του Λαμπάρδου χείρ (είκ. 7, 47),
χειρ Εμ[μ]αν[ουηλ] (είκ. 35).

List of Icons for attributed to Both Emmanuel Lambardos the younger
and elder...

Icons

Abraham and Melchizedek:

1) τ. collection of D. Loverdou, Byzantine Museum, Athens

Catherine:

2) 1620, Benaki Museum, Athens

Kiss of Peter and Paul:

3) n. Ypapantis, city, Zakynthos (burned)

Basil:

4) Kefali, former collection of M. Kalliga, Athens

George:

5) Kefal, Zagreb, Croatia

6) Dragon Slayer, Van Rijn Collection, "Amsterdam Eisodia

ΘΚ:

7) Byzantine Museum (from the collection of A. K. Orlandos), no. T.
2507 / BM 7708, 'Athens'

Epitaph Mourning:

8) Byzantine Museum (from the monastery of Vrisi in Sifnos) and

9) Benaki Museum (from the collection of El. Stathatou), Athens

Zosimas and Maria or Egypt:

10) 1603, Rhode Island School of Design (from H. Bagge collection,
Copenhagen)

Mother of God:

11) Glykophilousa, 1615, patriarchate sacristy, Cairo

12) Hodegetria, 1629, Prefecture of Theotokos Antivouniotissa, Corfu

13) Hodegetria, Benaki Museum, Athens

14) 'Hodegetria, private collection, "Hydra

15) Of the Passion 1626, catholic, monastery of Agia Aikaterini, Sinai
(a part of the signature of the icon has been rewritten by Ioannis
Kornaros: AD 1962)

- 16) Tou Pathos, 164 n. Agios Thomas, Padua, Italy
- 17) Tou Pathos, 16, collection of the Hellenic Institute, Venice
- 18) Pietà, Ozren Monastery, Bosnia
- 19) Kefali, former collection of Kampani, Athens
- 20) Head (ref.), Collection of G. Petsopoulos, London (possible identification with the image no. 19)
- 21) Enthroni (apod.), N. Synaxis ton Taxiarchon, Chora, Patmos

'Iw' Eleimon:

- 22) collection of P. Kanellopoulou, Athens
- 23) Chapel of the Orthodox Church in Dubrovnik, Croatia

John the Theologian and Prochorus:

- 24) collection of the Hellenic Institute, Venice

Iw Prodromos:

- 25) Head, Museo Civico, Padua, Italy
- 26) Prefecture of Evangelistria, Castle, Kefalonia
- 27) Antivouniotissa Museum, Corfu

John Chrysostom:

- 28) Municipal cemetery, Corfu

Assumption of the Virgin:

- 29) monastery of Paleokastritsa, Corfu

Konstantinos and Helen:

- 30) Patriarchate,

Jerusalem Meletius:

- 31) katholikon, monastery of 'Osios Meletios', Attica (apod.)

Mercury kills Julian on Friday:

- 32) at the Didot Library in 1820, Paris

Touch me not:

- 33) 1603, Serb Orthodox v., Dubrovnik, Croatia
- 34) before 162134, St. Constantine, Patriarchate, Jerusalem
- 35) N. Municipal Cemetery, Corfu

Month with life scenes:

- 36) Collection of the 'Greek' Institute, Venice

Nicholas:

- 37) 1632, collection of D. Loverdou, Byzantine Museum, Athens
- 38) "Enthronos, prefecture of Evangelistria, Castle, Kefalonia

Panteleimon:

- 39) 1621, Byzantine Museum (from Saroglou collection), Athens

Worship of the Magi:

40) private collection, Athens

Crucifixion:

41) 1615-18, Prefecture of Agios Georgios ton Ellinon, Venice

42) Archaeological Museum, Syracuse, Italy

43) Ermitage Museum, Lichacev Collection, St. Petersburg, Russia

Christ:

44) High Priest, 1629, Prefecture of Theotokos Antivouniotissa, Corfu

45) Kanellopoulos Museum, no. 152, Athens

46) Kefali, Benaki Museum, Athens

47) Kefali, Byzantine Museum, Athens

48) Head, t. Collection El. Stathatou, Athens

49) Head (dec.) And

50) Wooden frame head (ref.), Sotheby's, November 1988, London

51) Pantocra now, collection of Ilias Neufert, Munich

52) Pantocrator, collection of P. Kanellopoulou, Athens

53) Pan emperor, collection of images, Kythira

54) Throne, Museum, Corfu

55) Enthroned (apod.), Law of the Meeting of the Brigadiers, Chora, Patmos

Onoufrios:

56) The Menil Collection, Houston, Texas, USA. (from the collection Kampani, Athens, and later Sotheby's 1984)

PICTURES SIGNED BY EMMANOUIA AMPARDOU WHO WE CONSIDER A PAST:

'Anthony:

1) 1611, t. Collection of D. Aoverdou, 'Athens' Archangel Michael:

2) 1598, vol. Collection El. Stathatou, Athens Theotokos:

3) 'Odigitria, 1625 (?), Benaki Museum, Athens

4) Glykophilousa, 1609, Benaki Museum, Athens

5) Glykophilousa, collection of P. Kanellopoulou, Athens

6) Toi Pathous, former collection of D. Loverdou, Athens

7) á Vatos, 1596, former collection of D. Aoverdou, Athens Io

Prodromos:

8) Kefali, former collection of D. Aoverdou, Athens Secret Dinner:

9) 1614, Martinou antique shop, Athens (from the collection of A. X., Athens, and later the collection of D. M., Athens) Christ:

10) Kefali, Byzantine Museum, no. T. 1747, Athens Crucifixion:

11) 1653, collection of D. Loverdou, Byzantine Museum, Athens Markos: Kefali, Sotheby's 1988, Aondino.

BIBA. Chatzidakis 1962, XLIII ·

Hatzidakis 1974a, 432-433 and

Hellenic Painters 1, 92- Vokotopoulos 1990, 74-75.